

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi – Journal of Social Sciences
Cilt / Volume: 2011-2 Sayı / Issue: 23

MİLLİ MÜCADELEDE KADIN DESTEĞİ: BOLU MÜDAFAA-I VATAN GAZİ KADINLAR CEMİYETİ

Nuray ÖZDEMİR*

ÖZET

Milli Mücadele dönemi boyunca kadınlar gerek cephede gerekse cephe gerisinde ülkenin işgalden kurtuluşu için çok çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Merkezi Sivas olan ve Anadolu'nun pek çok şehrinde, şubeleri açılan Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti Milli Mücadele döneminin en önemli kadın hareketi olmuştur. 1920 yılı temmuz ayında “ Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti” adıyla Bolu şubesi de kuruluşunu tamamlamıştır.

Yardım kampanyaları düzenleyen cemiyet, bir taraftan halkın bilinçlenmesini sağlamış diğer taraftan da ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik gelirler elde etmiştir. Kadınlar ülkenin kurtuluşu için kararlı olduklarını da göstermekten çekinmemişlerdir. Erkeklerin işgaller karşısında aciz kaldığı düşüncesiyle Bolu Mutasarrıflığı'na verdikleri dilekçe ile cepheye gitmek için izin istemişlerdir. Ancak Cemiyetin faaliyetleri uzun süreli olmamıştır.

Bu çalışmada Milli Mücadele tarihinde daha çok Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına karşı çıkan isyanlarla anılan Bolu'da ülkenin kurtuluşu için Bolulu kadınların verdiği desteği gösteren Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyetinin kuruluşu ve faaliyetleri ile bunların dönemin basınına nasıl yansdığı irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti; Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti; Bolu; Milli Mücadele; kadın

WOMEN'S SUPPORT FOR NATIONAL STRUGGLE: BOLU WOMEN ASSOCIATION FOR THE DEFENSE OF THE HOMELAND

ABSTRACT

Women had many activities during the National Struggle both in the front-lines and behind for the freedom of their country from occupation. Association of Anatolian Women for the Defense of the Nation, whose headquarters was in Sivas with many branches established in cities of Anatolia lent itself to be the most important women movements of the period. The Association which had a branch in Bolu with the title of Bolu Women Association for the Defense of the Homeland completed its organization in July, 1920.

The Association, organizing gatherings, fund drives and aid campaigns, contributed to the awareness-rising on one hand and created new revenues for raising income to provide for the needs of the army on the other. They never refrained from showing full determination and support

---

* A.İ.B.Ü., Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gölköy, BOLU.
ozdemir_n@ibu.edu.tr, nurayozdemir777@hotmail.com

for the freedom of the nation. With the belief that men alone were helpless against the occupation, they asked for permission with a letter of application submitted to the Bolu Governorship to participate in the war in the frontlines. However, the activities of the Association were not to be long lasting.

This study investigates the organization and activities of Bolu Women Association for the Defense of the Homeland which showed the support that the women displayed for the freedom of the country and the reflection of these on the media at the specific period in Bolu, a city which is mostly associated with uprisings and rebellions against the opening of Turkish National Assembly.

Key Words: Bolu Women Association for the Defense of the Homeland; Association of Anatolian Women for the Defense of the Homeland; Bolu; National Struggle; woman

GİRİŞ

Milli Mücadelenin her aşamasında kadınlar da yer almış, gerek cephede gerekse cephe gerisinde ülkenin işgalden kurtuluşu için çok çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Cephede mücadele edenler arasında Erzurumlu Kara Fatma, Tayyar Rahmiye, Melek Hanım, Tarsuslu Kara Fatma, Gördesli Makbule, Asker Saime Hanım ve Mudurnulu Kara Fatma ilk akla gelen kadın kahramanlardır.¹ Cephe gerisinde ise; işgalleri protesto etmek için mitinglere katılmak, protesto telgrafları çekmek, cephede yaralıların bakımını yapmak, sırtında ya da kağnılarla cepheye cephane taşımak, cephane imalathanelerinde çalışmak, askerler için dikimhanelerde giyecek dikmek, ordu için yiyecek, giyecek ve para toplamak, cemiyetler etrafında örgütlenmek gibi faaliyetlerle kadınlar milli mücadeleye büyük destekte bulunmuşlardır.

Milli Mücadele döneminde kadın faaliyetleri içerisinde en kapsamlısı ve örgütlüsü halkı bilinçlendirip Kuva-yı milliye ruhunu geniş kitlelere yaymak amacıyla kurulan cemiyetlerdir. Kadınlar, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Hanımlar Cemiyeti, Muallimeler Cemiyeti ve Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti çatısı altında Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde şubeler açıp örgütlenmişlerdir. Kermesler, konserler, dini toplantılar düzenleyerek hem halkın bilinçlenmesini sağlanmışlar hem de toplanan yardımlarla ordunun ihtiyaçlarını karşılanmaya yönelik büyük katkıda bulunmuşlardır.

Daha çok 1920 yılının Nisan ve Ağustos aylarında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı çıkan isyanlarla gündeme gelen Bolu'da, Milli Mücadeleye halkın verdiği desteği göstermesi açısından Bolu'da yaşayan kadınların faaliyetleri son derece dikkate değerdir. Milli Mücadele döneminde Bolu kadınlarının gerek cephede "Mudurnulu Kara Fatma" ile simgeleşmesi gerekse cephe gerisinde Bolu Muallim ve Muallimeler Cemiyeti, Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti, Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi etrafında örgütlenip, halkın bilinçlenmesi için yaptıkları çalışmaları oldukça

---

¹ Fevziye Abdullah Tansel, *İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1991, s.25-54.

önem taşımaktadır. Sivas merkezli Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti'nin bir şubesi olarak kurulan Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti, Anadolu kadının işgaller karşısındaki tutumu ve milli mücadeleye verdiği desteği göstermesi açısından üzerinde durulması gereken örneklerden biridir.

1-Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyetinin Kuruluşu

Milli Mücadele döneminin en etkin kadın hareketi merkezi Sivas'ta olan Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti olmuştur. Cemiyetin kuruluş kararı 5 Kasım 1919 Cuma günü, Sivas'ta Numune Kız Mektebi'nde toplanan Sivas'ın ileri gelen ailelerinin kadınları ile burada görev yapan memurların eşleri tarafından, ülkenin bütünlüğü ve bağımsızlığı için çalışmak üzere Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanım öncülüğünde alınmıştır.²

Cemiyetin kuruluş dilekçesi 26 Kasım 1919 tarihinde Sivas valiliğine verilmiş ve 7 Aralık 1919 tarihinde de yönetim kurulu ve yönetmelikle ilgili esaslar bildirilmiştir. Cemiyetin merkezi olarak Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanım'ın evi gösterilmiştir. Yönetim kurulu listesi ise şu isimlerden oluşmaktadır:³

Başkan:Melek Reşit (Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi)

İkinci başkan:Samiye (Defterdar Tevfik Bey'in eşi)

Katibe:Şefika Kemal (Jandarma Tabur Kumandanı Kemal Bey'in eşi)

Veznedar: Emine (Çankırı Memlahası Müdürü Raif Efendi'nin eşi)

Sivas Valisi Reşit Paşa tarafından gönderilen 9 Aralık 1919 tarihli bir yazı ile de Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti'nin kuruluşunun yasalara uygun olduğu belirtilerek cemiyetin kuruluşu resmen onaylanmıştır.⁴

Bütün kadınları doğal üyesi olarak gördüklerini belirten cemiyet 12 Aralık 1919 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya cemiyetin kuruluşunu;

“Sizleri kendimize rehber ittihaz ederek Anadolu kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti adıyla bir cemiyet teşkil ettik. Nizamnamemizi takdim ile kesb-i mübahat eyliyoruz. On altı kişiden mürekkep bir heyet-i idare-i fa'aleden müteşekkil olan bizler bütün hemşirelerimizi cemiyetimizin aza-yı tabiyesinden add ediyor ve bir taraftan da kendilerini resmen cemiyetimize kayd ediyoruz. Şu birkaç günlük mesaimizde cemiyetimizin

² Afet İnan, “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, **VIII. Türk Tarih Kongresi**, C.III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 11-15 Ekim 1976 Ankara, s.1996-1997., Leyla Kaplan, **Cemiyetler ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s.87.

³ Bekir Sıtkı Baykal, **Milli Mücadelede Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1996, s.2.

⁴ Baykal, **a.g.e.**, s.2-3.

sekiz yüzden fazla azası mukayyed bulunuyor ve pek yakın zamanda ümid ediyoruz ki Sivas'ta azamız olmayan hiçbir hemşiremiz kalmayacağı gibi bütün Anadolu'daki hemşirelerimizi de her vilayette birer müstakil cemiyet teşkiliyle kendimize iştirak ettireceğimiz ümid-i kavisindeyiz. Maksad müdafaa-ı vatandır..."

sözleriyle bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından 13 Aralık 1919 tarihinde gönderilen cevapta, cemiyetin kuruluşunun büyük bir memnuniyetle karşılandığı belirtilerek;

"...Sivas hanımlarının gösterdiği şu fedakarlığı büyük Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri merkezlerine tamim ederek bütün Türk hanımlarının da aynı eser-i hamiyeti ibraza davet olunmasını muvafık bulduk."

cemiyetin tüm kadınlara örnek olacağı dile getirilmiştir.⁵

Merkezi Sivas olan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, kuruluşunu Melek Reşit ve Şefika Kemal imzasıyla 18 Aralık 1919'da vilayetlere ve kazalara da bir genelge yayınlayarak bildirmiştir. Genelgede;

"... Vesat-ı asafileriyle dahil-i edare-i memuriyetiniz menatıkında bulunan hanımefendi hemşirelerimizi bu eser-i hamiyete iktidaya davet ediyoruz. Mesai-i milliyede metanet ve ciddiyetle çalışacak olan Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyetlerini orada da bir an evvel emr-i teşkili ile icra-yı faaliyet eylemekte bulduklarına dair tebşirat-ı alilerine intizaren takdim-i hürmet-i mahsusa eyleriz..."

sözleriyle Anadolu kadınlarını benzer örgütlenmeye giderek kendilerine katılmaya davet etmiş, cemiyetin Anadolu'da şubelerini açmaları istenmiştir.⁶

Anadolu kadınları bu davete uyarak Amasya, Bolu, Burdur, Erzincan, Eskişehir, Kangal, Kastamonu, Kayseri, Niğde, Pınarhisar, Yozgat gibi ülkenin değişik şehirlerinde Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin şubelerini açmışlardır. Anadolu'da şubelerin kuruluşu cemiyetin Sivas merkezine Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla bildirilmiştir. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, tüm çalışmalarından Mutafa Kemal Paşa'yı haberdar etmiştir. Heyet-i Temsiliye ve Ankara Hükümeti ile ilişkilerini sıkı tutmuş, Mustafa Kemal Paşa'nın da büyük takdirini kazanmıştır.⁷

Cemiyetin başlıca faaliyetleri; geniş halk kitlelerini milli mücadeleye çağırarak, milli orduya para ve mal yardımı toplamak, dikimhaneler ve cephaner imalathaneleri açmak, İtilaf devletleri ve İstanbul Hükümetine işgalleri protesto

⁵ Baykal, a.g.e., s.3-4.

⁶ Baykal, a.g.e., s.5.

⁷ İnan, a.g.m., s.1998.

eden telgraflar göndermek, İstanbul basınında yer alan Milli Mücadele aleyhindeki yazıları kınamak, Milli Mücadeleye katılmak için Anadolu'ya geçenlere kutlama mesajları göndermek olmuştur.⁸

2-Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyetinin Kuruluşu

Sivas merkezli Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti'nin 18 Aralık 1919 tarihli çağrısı hem de Mustafa Kemal Paşa'nın teşvik edici beyanatları sonucunda Bolu'da yaşayan kadınlar da işgaller karşısında tepkilerini göstermek ve Milli Mücadeleye destek vermek amacıyla harekete geçmişlerdir. Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti'nin bir şubesini "Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti" adıyla Bolu'da açmışlardır. Anadolu'da kurulan diğer şubelerden farklı olarak cemiyetin ismine "gazi" kelimesini eklemeleri de oldukça dikkat çekicidir.

Cemiyetin kuruluşu Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'ta bulunan merkeze gönderdiği 6 Şubat 1920 tarihli telgrafta şöyle duyurulmuştur.⁹

Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti Riyaset-i Aliyesine

Amasya, Erzincan, Kayseri ve Bolu'da Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti heyet-i merkezileri teşekkül eylediği bildirilmekle ma'ruzdur efendim.

6. 2. 36

Temsil Heyeti namına

Mustafa Kemal

Bolu'da Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti'nin bir şubesinin kurulduğu 6 Şubat 1920 tarihli bu telgrafla bildirilmişse de cemiyet hemen örgütlenememiş dolayısıyla da uzun süre herhangi bir faaliyeti de söz konusu olamamıştır. Ancak 1920 yılının Temmuz ayında örgütlenmesi tamamlanabilmiş ve Bolu Mutasarrıfı Halil Bey'e cemiyetin Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti adı altında faaliyete geçtiği bir dilekçe ile haber verilmiştir.

Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti tarafından Bolu Mutasarrıfı Halil Bey'e verilen dilekçede kadınlar Kuva-yı Milliye hareketi içinde yer almak için örgütlendiklerini ve bir cemiyet kurduklarını bildirmişlerdir. Cemiyetin kuruluş haberi ve amacının anlatıldığı dilekçe şu şekildedir:¹⁰

"Muhterem Bey Efendi

İlmi gayeler, muazzam lahuti faziletler, asil müstesna duygular hep vatanın hayatına canlı birer kudret yayan zengin

⁸ Kaplan, a.g.e., s.87.

⁹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1991, s.199.

¹⁰ Bolu Gazetesi, 15 Temmuz 1920, No:310, s.1.

mefkurelerdir. Milli cemiyetler, milli ictihadlar, vatani yaraların en şefik, hezkatli doktorları, en kati ve kurtarıcı ilaçlarıdır.

İşte bugün bütün sevgili yurdumuzun yeşil ipek göğsüne, hain düşman ateşli bir hırs püsküren kanlı süngülerle iltihaplı kan sızan karhalar açıyor. Bu yaralara kadın ruhlarının becerikli, yüksek bir his ve şevkat taşıyan rahim elleri de birer sargı yapmalıdır ki zafer ve daha aziz vatanın altın kazalarında beyaz bir ışık ve ümidle gülsün. Altı yüz senelik muhteşem ve şanlı bir tarihe malik Osmanlı vatanının imhasını ve İslamlığın felaketini vicdanlarına la-yemut bir acı, ağır bir zillet Bilen bolu kadınları da yüksek azimkar bir imanla kuva-yı milliyenin tarih-i cihanda misli görülmemiş, dünyalara sığmayacak kadar füşhetli kudsi maksad, faaliyet ve hareketına iştiraka karar vermiş iki gündün beridir istihlas-ı vatan uğrunda çalışmak icabında feda-yı can itmek için intihabla bir (Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti) teşekkülünü tensib ederek faaliyetine başlamış olduğu maruzdur.”

Bolu Mutasarrıfı Halil Bey de Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'nin kuruluşunu taktirle karşılamıştır. Kuruluş haberini veren dilekçeden duyduğu heyecanın etkisiyle Bolulu kadınları bu girişiminden dolayı kutlayan, oldukça etkileyici bir mesaj yayınlamıştır. Mutasarrıf Halil Bey'in tebrik mesajı ise şu şekildedir:¹¹

Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti muhteremesine

Pek muhterem hanımefendiler

Osmanlılığın saf ve mücella bir ayine-i himayesini, islamiyetin pek ve kudsi bir numune-i ulvini, kadınlığın rahim ve şevketkar bir aks-i iffet ve ismeti olan mektubnuzu elem-i hazıra-i vatanla inleyen kalbimin bütün hassasiyetiyle, mukadderat-ı islam için titreyen ruhumun bütün heyecanlarıyla okudum. Ve itiraf ediyorum ki bütün metanetime rağmen sakin ve sakin birkaç damla gözyaşı dökmekten men'-i nefis edemedim. Allahu eşhad ederim; bu mektub hürmetkâr mutasarrıfınızın çeşm-i basireti önünde islamiyetin on dört asırlık tarih-i celadetini canlandırarak kadar sehhar bir tesir icra etmesi bir zamanlar ilai gelmesi için karada ve denizde erkeklerine rakip eden islam mücahidelerinin mensi mezarlarından fıskırarak bir bugünün bedbaht fakat necip Müslümanlarının imdadına yetiştiklerini zannettim. Temiz ve saf ruhlarınızın bedi ve asil bir tezahür-i müstesnası olan necib teşebbüsünüz ati-i İslam hakkındaki

¹¹ *Bolu Gazetesi*, 15 Temmuz 1920, No:310, s.1.

inanişu semavi bir müjde kudretiyle takviye itti. Evet, kadınlığı bu derecede yüksek ve lahuti, kadınları mücahede-i diniye ve milliyede bu kadar azimkâr olan millet hiçbir vakit mahv olamaz İslamiyet saye-i kabzınızda daima yaşayacak ve inşaallah düşmanlarını zelil ve makhur edecektir.

Ey Müslümanların sadık valide ve hemşireleri bi- beyan-ı minnet ve şükranlarımızla...

13 Temmuz sene 1336

Gerek cemiyetin kuruluşunu valiliğe bildiren mektup gerekse Mutasarrıf Halil Beyin cemiyete olan ilgisini gösteren kutlama mesajı Bolu Gazetesi'nde oldukça dikkat çekici bir şekilde, "Erkeklerimiz Okusun" başlığıyla duyurulmuştur. Dönemin Bolu basınında kadınların Milli Mücadeleye verdiği desteği duyurmaya yönelik yapılan haberlerde genellikle "Erkeklerimiz Okusun", "Erkeklerimiz Okusun ve Utansın" gibi başlıklar kullanılarak erkeklere vurgu yapılmış ve erkeklerin kadınları örnek alması yönünde bir imada bulunulmuştur.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi de Cemiyetin kuruluşunu okuyucularına 18 Temmuz 1920 tarihinde şöyle duyurmuştur.¹²

"Bolu kadınları da Anadolu'nun istilası harekâtında hisselerine isabet edeni ifa etmek istiyorlar. Bunun için aralarında bir cemiyet teşkil etmişlerdir. Faaliyeti temadi etmektedir."

Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyetinin bir şubesi olarak kurulan Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti seçimle bir yönetim kurulu oluşturmasına karşın cemiyetin kuruluşunda öncülüğü kimin ya da kimlerin yaptığı ve yönetiminde kimlerin yer aldığıyla ilgili bir bilgiye sahip değiliz. Cemiyet faaliyetlerinde kurucusu ve üyelerinin isimleriyle de ön plana çıkmamıştır. Yazışmalarda sadece cemiyetin adını kullanmak tercih edilmiştir. Dönemin basınında da cemiyet başkanı ve üyelerin isimleri ile ilgili bir bilgi yoktur. Ancak kurulan kadın cemiyetleri çoğunlukla o bölgenin sivil ve askeri bürokratlarının eşleri hanımlar öncülüğünde örgütlendiğinden Bolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti için de aynı genellemeyi yapabiliriz.

3-Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyetinin Faaliyetleri

Milli Mücadele döneminde kadın cemiyetlerinin faaliyetleri ağırlıklı olarak dini törenler, konserler, müsamereler düzenleyerek hem halkın bilinçlenmesini sağlamak hem de yardım toplamak üzerinde şekillenmiştir. Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'nin ilk faaliyeti şehitler için 17 Temmuz 1920 cumartesi günü Somuncu Camiinde bir dini tören düzenlemek ve

¹² Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 18 Temmuz 1920, No:47, s.2.

yardım toplamak olmuştur. Bunun için cemiyet Bolulu kadınlara basın yoluyla bir duyuru yaparak katılımı artırmak için çağrıda bulunmuştur. Bolu Gazetesi'nde yer alan duyuru şu şekildedir:¹³

“Cephelerde din ve vatan yolunda şehid olan mücahid asker kardeşlarımızın ruhlarına ithaf olunmak üzere Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti tarafından şehri-i halin on yedinci cumartesi günü saat beş de somuncu cami –i şerifinde mevlid-i şerif okutulacağından bütün Bolu kadınlarının mezkur cami-i şerife buyurmaları ilan olunur.

İlk faaliyet olan bu mevlit cemiyetin Bolulu kadınlara amacını anlatıp kendini tanıtabilmesi için de iyi bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Mevlit sonrasında cemiyet başkanı kadınlara ithafen bir konuşma yapmıştır. Ülkenin genel durumu hakkında bir durum tespiti yapan konuşmasının baş kısmı şu şekildedir:¹⁴

“Aziz ve muhterem analarım, fedakâr hemşirelerim, Osmanlılığın necib ve şeci kadınları!

Bugün her tarafına kuran seslerinin muazzam, Müslüman kalplerine iyilik veren, bir his-i gufran ve rahmet dökken, onları Allaha yaklaştıran, ululuğu sinmiş duvarları, yazıları, minareleriyle dinimizin büyük bir kutsiyet, rahmani bir nur, ilahi bir ziya taşıyan varlığına en açık bir şahid olan şu mübarek camide okunan mevlid-i şerif, vatan için, din için yüksek bir aşkla çalışan saf ve mahzun kalplerimizin temiz duaları yalvarıcı, tesirli ve bir hıçkırıkla huzur-ı ilahiye varmuş hiç şüphesiz ki kabul edilmiştir. Hazret-i Allah daima himmetini, mükafatını, fevzini kelimasını en büyük nimetini, merhametini şefkatini Müslümanların necib ruhlarına verir.

Şefik ve cesur İslam kadınları! Vatan, din, hak, namus fazilet sizden yardım bekliyor. Uğraşalım cenab-ı Allah bizimle beraberdir.

Bugün ülkemize alçak düşmanlar göz dikmişler, onu elimizden almak ismetimizi ve hayatımızı tahkir ve tezlil etmek istiyorlar.

Bu kadar evliya türbelerinin, zahid kabirlerinin padişah merkadlerinin yıkıldığı babalarımızın analarımızın mezarlarına bulaşık, kirli melun ayaklarla basıldığını görmek ister misiniz. Ey bedbaht ve sevgili analarımız.

Secde-i rahmanda ağarttığımız şu beyaz saçlarınızın hakaretle yolunduğunu genç evladlarınızın semalar kadar yükseklerde tuttukları kıymettar namuslarına canlarına iğrenç katil

¹³ **Bolu Gazetesi**, 15 Temmuz 1920, No:310, s.1.

¹⁴ **Bolu Gazetesi**, 22 Temmuz 1920, No:312, s.2.

turnaklar uzandığını görmek istermisiniz?

Damarlarında Osmanlı kanı vicdanında Türk fazileti ruhunda vatan, din, millet hissi yaşayan hiçbir Müslüman kadını bu hakaretleri görmeğe tahammül edemez.

Milliyetperver hemşirelerim bizi şevketkar göğsünde hür ve zengin bir vakarla taşıyan altın yurdumuzun güneşli göklerini kara felakete, bulutları feyzli topraklarını matem ve zillet çamurları içinde görmeğe razı olur musunuz?

Hak hanımların zorla aldığı, gençliğimizin cenazesi pek muhterem ismetimizin yaralandığı ve o yaraların kangrenleştiğini görmeye ve vicdanınız razı olur mu? Hayır, değil mi Osmanlıların damarları büyük denizler gibidir. Denizleri azdıran fırtınalar kasırgalar; Türk kanını coşturan da vatana, hürriyete hakka tecavüz ve esarettir. Bir zamanlar bayrağını Türkistanlara Mohaçlara diken diken dünyaya hakim olan cihangir bir millet Yunan gibi bir çetecinin boyunduruğu, zulmü, kahrı, çirkin, medeniyetsiz hükümleri altında yaşamaktansa ölüm döşeğinde yatan ihtiyar kadınına kadar çalışarak şerefle afif mevcudiyetiyle ölmeğe hazırdır.”

Gencinden yaşlısına kadınların vatan için ölmeye bile hazır olduğunu dile getiren bu duygusal sözlerden sonra kadınlara Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'nin kuruluşu, faaliyetleri ve her birinin neler yapabileceği ile ilgili bilgiler vermiştir. Bolu halkını cemiyete üye olmaya davet eden konuşması şöyle devam etmiştir:¹⁵

Hanım efendiler! Biz çalışmaz erkeklerden çok fedakârlık göstermezsek Bursa da padişahlarımızın nüfuzunu hâkimiyetini, cihanı titreten haşmetli padişahlarımızın mezarlarının yıkıldığına hissiz ve lakayt kalırsak ecdadımız ebediyen bize beddua edecek, tarih de bizi nefretle anacaktır.

Haydi Analar! Kadınlar! El ele verelim. Vatanın kurtulması için üstümüze düşen işi yapmaktan çekinmeyelim. Kadınları vatan uğrunda, cihad yolunda uğraşan bir milletin necat bulacağı, geleceği yaşayacağı şüphesizdir. Memleketin büyüklerinden otuz kırk kişiden mürekkep Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti teşekkül etmiştir. Bütün Bolu halkını bu cemiyete üye olmaya çağırıyorum.

Hanumefendiler! Yapacağınız ufak bir fedakârlıklıkla, hizmetle vatanımız, hayatımız kurtulacak. Rahat ve saadete ereceğiz. Bu cemiyete yapılan azanın vazifesi keferelerle çarpışan, bizi korumak ve kurtarmak için gençliğini her türlü arzularını gömerek mücahedeye atılan asker kardeşlerimize dikiş dikmek, çamaşır vermek veyahut para

¹⁵ Bolu Gazetesi, 22 Temmuz 1336, No:312, s.2.

yardım etmek gibi işlerden ibarettir.

Asil ve muhterem Bolu kadınları! Size rica ediyorum. Geliniz bu cemiyete giriniz. Birleşelim, el ele verelim, Zira vatan tehlikededir. Vazifeden kaçmayalım. Vatanımızı hayatımızı kurtaralım. Hiçbir kuvvet bizi azmimizden çeviremez. Yaşasın Osmanlı Kadınları! Kahrolsun Düşmanlar!!

Bu heyecan verici konuşma sonrasında bütün kadınlar birlik olup, ülke için mücadele edeceklerine söz vermişlerdir. Ayrıca kendi imkanları doğrultusunda önemli miktarda yardımda bulunmuşlardır.¹⁶ Bolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti'nin bu ilk etkinliği Bolu'da çıkan Dertli Gazetesi'nde yer aldığı şekliyle Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde de yer bulmuş ve Bolulu kadınların ülkenin kurtuluşu için verdiği destek taktirle karşılanmıştır. Haber şu şekildedir.¹⁷

“Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti tarafından geçen gün Somuncu cami-i şerifinde mevlid-i mübarek kıraat ettirilmiş, iş bu ayin-i diniyede bütün muhadderat isbat- vücud ederek mühim miktarda teberruatta bulunulmuştur. Fedakar kadınlarımız öteden beri vatan ve millet için besledikleri ali duygularını bununla bir kat daha teyit etmişlerdir.”

Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'nin ülke genelinde isminden söz ettirmesi ve büyük takdir toplaması Bolu Mutasarrıflığına verdiği bir dilekçe ile olmuştur. Bolu kadınları Bursa'nın 8 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlılar tarafından işgali üzerine ülkede yaşanan işgaller karşısında artık tahammülünün kalmadığını Bolu Mutasarrıflık makamına verdiği dilekçe ile bildirmişlerdir.¹⁸ Bolu kadınlarının erkeklerle hitaben yazdığı dilekçe Bolu mutasarrıflığı vasıtasıyla telgrafla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına da iletilmiştir.¹⁹ Bu dilekçe ile erkekleri ülkenin kurtuluşu için harekete geçirmeyi amaçlayan kadınlar gerekirse cepheye gideceklerini ifade etmişlerdir. Cepheye gitmek için izin istemişlerdir. Kadınların bu hareketine dikkatleri çekmek isteyen Dertli Gazetesi “Erkeklerimiz Okusun ve Utansın” başlığı altında bu dilekçeyi

“Gazi Kadınlar Cemiyeti tarafından makam-ı mutasarrıfiyeye takdim edilen arızayı gözlerimiz yaşararak bervech-i ati derc ediyoruz.”

sözleriyle aynen yayınladığını belirtmiştir.²⁰ Kadınların erkeklerle yönelik ağır ithamlarda bulunduğu bu dilekçe sadece Bolu kamuoyuna duyurulmamıştır. “İstilaya Karşı Kadınlarımız Ne Diyorlar?” başlığıyla Ankara'da yayınlanan 23 Temmuz 1920 tarihli Hakimiyet-i Milliye ve “Bolu Kadınlarının Erkeklerle

¹⁶ Dertli Gazetesi, 13 Temmuz 1920, No:17, s.2.

¹⁷ Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 2 Ağustos 1920, No:52, s.3.

¹⁸ Dertli Gazetesi, 19 Temmuz 1920, No:17, s.2.

¹⁹ Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 24 Temmuz 1920, No:49, s.2.

²⁰ Dertli Gazetesi, 19 Temmuz 1920, No:17, s.2.

Hitabi” başlığıyla Kastamonu’da çıkan 26 Temmuz 1920 tarihli Açıksöz gibi gazetelerde de yer almıştır.²¹

Bolulu kadınların bu girişimi ülke genelinde büyük ilgiyle karşılanmıştır. Dönemin basınına yansıyan şekliyle dilekçe şu şekildedir:²²

Muhterem Beğ Efendi;

Erkeklerin acizliği ve Allahın emirlerine karşı itaatsizliği yüzünden düşmanın Bursa’ya kadar geldiğini eski padişahlarımızın yattığı mezarları yıktığını Niliüfer Sultanın mezarının hakarete uğratıldığını yüreklerimiz ateşler içinde gözlerimizden kanlı yaşlar akarak işittik. Erkekler vazifelerini yapmayacak, dinlerini, vatanlarını zevce ve hemşirelerini muhafaza etmeyecek kadar aciz ve lakayt ise, düşmana karşı koymak için bize ruhsat verilsin. Yalnız topraklara gömerek paslandırdıkları silahları bize versinler. Irz ve namusumuzu iffet ve ismetimizi biz kendi elimizle müdafaa edeceğiz. Onlar evlere kapansınlar da zavallı bedbaht cancağızlarını korusunlar. Elbette bir gün ruz-ı mahşerde kendileri ile yüz yüze geleceğiz. Allahın inayetiyle kendimize güvendiğimizi arz eder, bir an evvel cepheye sevk edilmemizi istirham ederiz.

Erkekleri silahlı direnişe geçirmek de hızlandırmak amacıyla özenle seçilmiş kelimeler kullanılarak kadınlar ülkenin kurtuluşundaki kararlılıklarını göstermişlerdir. 1920 yılı Nisan ayında yaşanan Bolu isyanı sonrasında kadınların erkekleri ülke için mücadeleye teşvik edici bir tutum içinde olmaları oldukça dikkate değerdir.

Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti toplantılar yaparak yardım toplamak özellikle de askere giyecek malzemesi temin edilmesi gibi kampanyaları organize etmek gibi önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Örneğin askerin ihtiyacı olan eldiven temini için Bolu merkezde on bin ve Gerede kazasında da dört bin çift eldivenin hazırlanması işini yürütmüştür.²³

1920 yılının Temmuz ayında örgütlenen cemiyetin faaliyetleri uzun süreli olmamıştır. 16 Mart 1920’de İstanbul’un işgali ve 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı ile Ankara Milli Mücadelenin kalbi olunca Halide Edib Hanım gibi aydın İstanbullu kadınların Ankara’ya taşınması Kurtuluş Savaşı’nda kadın hareketinde de yeni bir durum ortaya çıkartmıştır. Cephe için yardım toplama ve yaralılara bakma işini Ankara’da kurulan Hilal-i Ahmer Kadınlar Merkezi üstlenmiştir. Bundan sonra ülkenin kurtuluşu için çaba gösteren kadınların faaliyetleri yurt genelinde Hilal-

²¹ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Kadınları**, Cem Web Ofset, Ankara 2006, s.82.

²² **Dertli Gazetesi**, 19 Temmuz 1920, No:17, s.2., **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 24 Temmuz 1920, No:49, s.2.

²³ Kaplan, **a.g.e.**, s.130.

i Ahmer Cemiyeti Kadınlar şubesine kaymıştır.²⁴ Bolu'da da Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'nin etkin bir şekilde faaliyetlerine başlayıp sürdürdüğü dönemde kadınlar bu faaliyetlerini 2 Şubat 1921 tarihinde Bolu Mutasarrıfı Halil Bey'in eşi İnyet Hanım'ın girişimleriyle Bolu Hilal-i Ahmer Kadınlar Şubesini kurarak sürdürmüşlerdir.²⁵

Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar şubesinin yönetimi şu isimlerden oluşmuştur:²⁶

Başkan: Bolu mutasarrıfı Halil Bey'in eşi İnyet Hanım

İkinci Başkan: Binbaşı Şevket Turgut Bey'in eşi Ferhunde Hanım

Katibe: Bolu Merkez memuru Kerim Bey'in eşi Saime Enin Hanım

Katibe yardımcısı: Merkez İnas Mektebi baş muallimesi Melek Hanım

Muhasebe memuresi: Kız Meşrutiyet İnas Mektebi Baş Muallimesi Rukiye Hanım

Veznadar: Nazırzade merhım Şeref Bey'in eşi Nesibe Hanım

Aza: Bolu Tahrirat müdürü Nail Bey'in eşi Sıdıka Hanım

Aza: Jandarma Tabur komutanı Rüşdü Bey'in kardeşi Şadiye Hanım

Aza: A.P. Teşkilat müdürü Nazım Bey'in eşi Seher Hanım

Aza: Eczacı Faik Bey'in eşi Behire Hanım

Aza: Doktor İrfan Bey'in annesi Emine Hanım

Aza: Doktor Şuayib Bey'in annesi Şadiye Hanım

Aza: Bolu Belediye Kabulesinden Dürdane Hanım

Aza: Sergicizade Hacı Servet Efendi'nin kardeşi Hacı Safiye Hanım

Aza: Hacı İzzetlerin Hüsniye Hanım

Aza: Müftüzade Hafız Tayyare Efendinin kardeşi Safiye Hanım

Aza: Hacı Tahir Beyzade Mustafa Beyin eşi Naciye Hanım

Bolu'nun asker ve sivil bürokratlarının eşleri ile Bolu eşrafından olan bu hanımlar muhtemelen Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti içerisinde de yer almışlardır. Bolu'da Hilal-i Ahmer Kadınlar Şubesinin Ankara'daki merkez şubesinin kurulmasından hemen sonra oluşturulması kadınların, Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti örneğinden hareketle örgütlenmede ne kadar deneyimli olduklarını da göstermektedir.

Sonuç

Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'nin kuruluşu ve faaliyetleri, Kuva-yı Milliyeci bir ruhla hareket eden Bolulu kadınların

²⁴ Sarıhan, a.g.e., s.159.

²⁵ *Bolu Gazetesi*, 3 Şubat 1921, No:331, s.1.

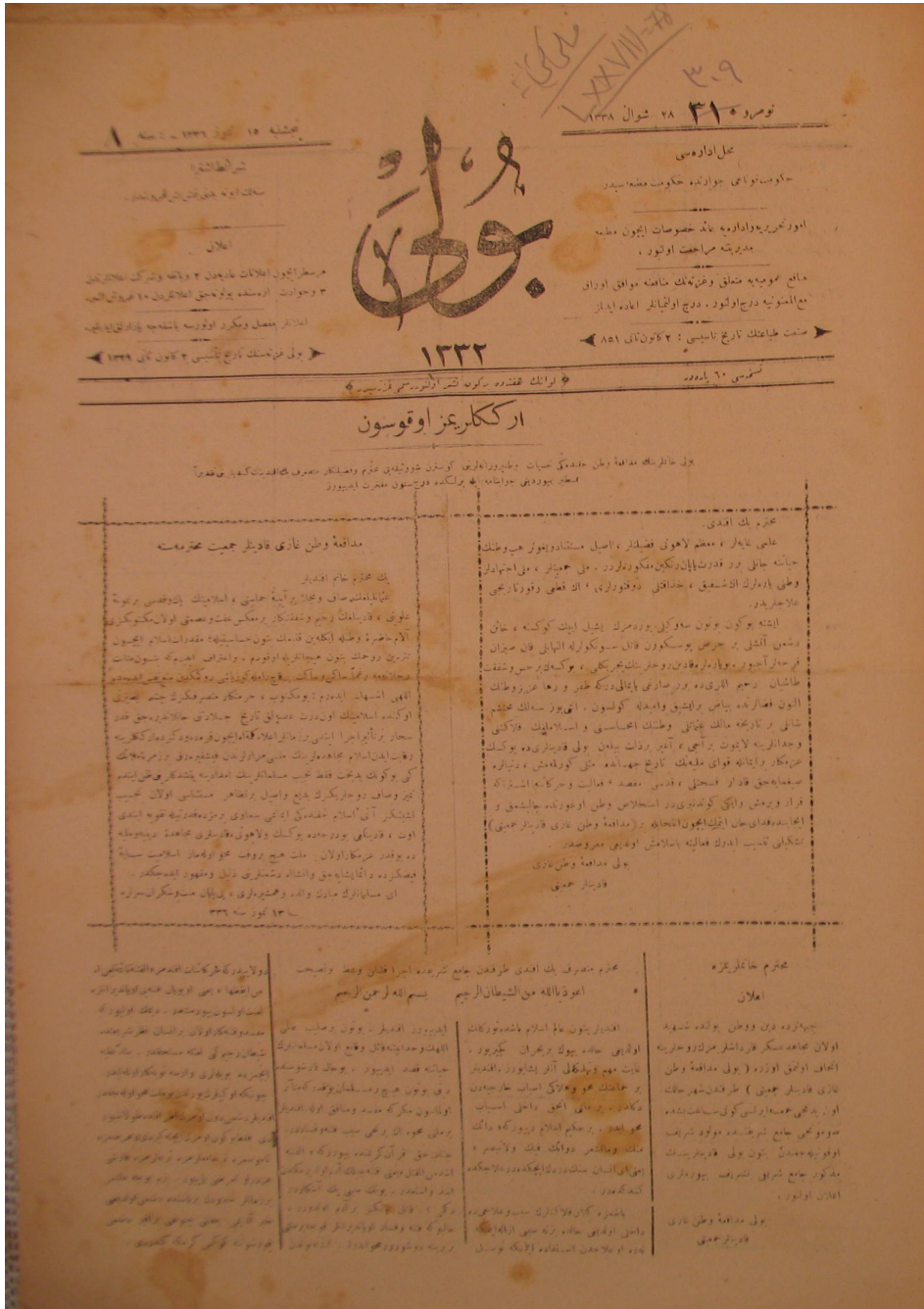
²⁶ *Bolu Gazetesi*, 3 Şubat 1921, No:331, s.1., *Dertli Gazetesi*, 3 Kanun-ı sani 1921, Sayı:40, s.2.

Anadolu'nun diğer bölgelerindeki kadınlar gibi ülkenin kurtuluşu konusundaki kararlılığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bolulu kadınlar bir taraftan halkın bilinçlenmesi için toplantılar yapıp yardım kampanyaları organize ederken diğer taraftan da gerekirse cephede erkeklerle birlikte savaşıacaklarını belirtmişler ve bunun için izin istemişlerdir.

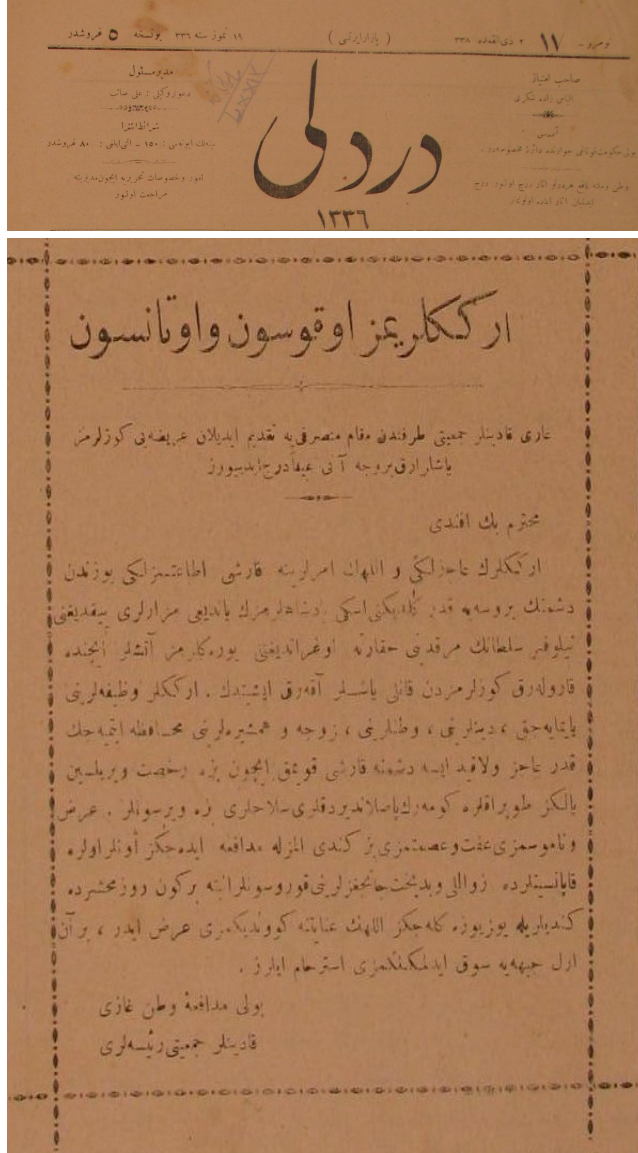
Bolulu kadınların bir cemiyet etrafında örgütlenerek Milli Mücadeleye gösterdikleri ilgi, sağladıkları destek, milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında, kamuoyu oluşturulmasında etkili olmuştur. Bu açıdan cemiyet daha çok Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına karşı çıkan isyanlarla anılan Bolu'nun Milli Mücadeleye verdiği desteği göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- (1991). *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Baykal, B. S. (1996). *Milli Mücadelede Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Bolu Gazetesi*
- Dertli Gazetesi*
- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi*
- İnan, A. (1976, Ekim). *Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. VIII. Türk Tarih Kongresine sunulan bildiri, Ankara, Türkiye.
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetler ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sarıhan, Z. (2006). *Kurtuluş Savaş Kadınları*. Ankara: Cem Web Ofset.
- Tansel, F. A. (1991). *İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Ek-1: Bolu Gazetesi'nde "Erkeklerimiz Okusun" başlığı altında yer alan Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'nin kuruluşunu Bolu Mutasarrıfı Halil Bey'e bildiren dilekçe ile Mutasarrıf Halil Bey'in kutlama mesajı. **Bolu Gazetesi**, 15 Temmuz 1920.

Ek-2: Dertli Gazetesi'nde "Erkeklerimiz Okusun ve Utansın" başlığıyla yer alan Bolulu kadınların erkeklere hitaben yazdığı dilekçe, **Dertli Gazetesi**, 19 Temmuz 1920.